

Dövlətçilik fəlsəfəsinin rəmlər vasitəsilə təsdiqi

Tarixdə elə məqamlar mövcuddur ki, həmin anlar millətin yaddaşına metafizik dəyər kimi hopur. 1999-cu ilin 13 aprel tarixi məhz bu qəbildən olan nadir hadisələrdən biri kimi yadda qaldı. Ümummilli lider, siyasi düşüncə və dövlətçilik fəlsəfəsinin canlı təəcəssümü olan Heydər Əliyevə "Beynəlxalq Atatürk Sülh Mükafatı" təqdim olundu. Bu təltif geosiyasi baxımdan türkçülük ideyasının konsolidasiyası, sülh və strateji həmrəylik fəlsəfəsinin beynəlxalq legitimləşdirilməsi aktı idi. Mükafatın təqdimatı mədəni-siyasi identiklik baxımından ümumtürk yaddaşının və qlobal sülh arxetipinin təntənəsi kimi dəyərləndirilir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev bu hadisənin mənəvi-siyasi əhəmiyyətini qeyd edərək demişdir: "Mənə böyük Atatürkün adını daşıyan "Beynəlxalq Sülh Mükafatı" təqdim olunubdur. Bu, mənim üçün, bütün Azərbaycan xalqı üçün, müstəqil Azərbaycan dövləti üçün böyük şərəfdir. Mən bununla fəxr edirəm. Atatürkün şəxsiyyəti, onun yaratdığı Türkiyə Cümhuriyyəti mənim üçün nümunədir. Mən buna daim sadıq qalacağam". Bu, siyasi-fəlsəfi mövqeyin birmənalı manifesti idi. Heydər Əliyevin bu fikirləri milli liderliyin yalnız idarəçilik fəaliyyəti ilə məhdudlaşmadığını, onun həm də mədəni-sivilizasiya yönvericilik missiyası daşdığını nümayiş etdirdi. Atatürk şəxsiyyətinə verilən qiymət əslində dövlətçilik epistemologiyasının ortaq mənbələrinə, yeni milli suverenlik, müasirlik, sekulyar idarəetmə və milli birliyin institusional təminatına olan inamın ifadəsi idi.

Ümummilli lider öz intellektual və strateji potensialı ilə milli ideyanı transşərhəd geosiyasi diskursa daşıyan nadir siyasi liderlərdən idi. Onun rəhbərlik fəlsəfəsi təkcə siyasi idarəetmə deyil, həm də sivilizasiyaların təmas nöqtəsində yeni nizamın formalaşmasına yönəlmiş strateji konseptual yanaşma idi. Məhz buna görə də Heydər Əliyevin 1990-cı illərin əvvəllərində səsləndirdiyi ideyalar bu günün siyasi reallıqları fonunda öz aktuallığını qorumaqla yanaşı, zamanın ideoloji arxitekturasını qabaqlayan bəxş bucağı ilə seçilir. O dövrdə qlobal inteqrasiya hələ ilkin mərhələdə olsa da, Heydər Əliyev türkdillli dövlətlərin potensial sinerjisini, onların ortaq dəyərlər sistemini və gələcək geosiyasi güc mərkəzinə çevrilmək imkanlarını öncədən görürdü. Onun siyasi müdrikliyini və vizionerliyin təməlini təşkil edən əsas xüsusiyyətlərdən biri etnik-mədəni yaxınlığı siyasi kapitala, diplomatik resursa çevirmək bacarığı idi. Heydər Əliyev türkdillli xalqların ortaq etnomədəni kodunu modern geopolitik strategiya üçün baza kimi dəyərləndirərək bu birliyi funksional və strukturlaşdırılmış əməkdaşlıq modelinə çevirməyə çalışırdı.

Mədəni bağlılığın institusional inteqrasiyaya transformasiyası bu gün Türk Dövlətləri Təşkilatının siyasi-fəlsəfi əsasını təşkil edir. Onun ideyaları üzərində qurulan bu təşkilat ortaq tarixi yaddaşa, dil birliyinə və strateji maraqlara əsaslanan kollektiv identitetin ifadəsidir. Ulu öndər Heydər Əliyevin nəzərində türk dünyasının birliyi sadəcə emosional bağlılıq deyil, gələcək geosiyasi arxitekturanın komponentlərindən biri idi. Ümummilli lider bu birliyin iqtisadi interdependensiyanı, regional təhlükəsizlik sistemlərini və enerji diplomatiyasını əhatə etməli olduğunu vurğulayaraq onu müasir beynəlxalq münasibətlər sisteminə funksional bir struktur kimi nəzərdə tuturdu. Heydər Əliyevin strateji uzaqgörənliyi, konseptual dövlətçilik baxışı və fəlsəfi siyasi düşüncəsi bu gün də regionun siyasi trayektoriyasına yol göstərən ideoloji mayakdır. Mustafa Kamal Atatürk bir imperiyanın dağıntıları üzərində yeni bir dövlətin hüquqi-siyasi təməllərini qoyan qurucu lider olmaqla yanaşı, eyni zamanda XX əsr islam və türk coğrafiyasının modernləşmə narrativini formalaşdıran epoxal şəxsiyyətdir. Onun fəaliyyəti müasir dünyəvi dövlət modelinin epistemologiyasının əsaslarını ortaya qoyaraq, milli suverenliyin, hüquqi rəsonallığın və institusional transformasiyanın mümkünlüyünü sübut etdi. Heydər Əliyev üçün isə Atatürk bir növ gələcəyin sivilizasiya istiqamətvericisi idi. Ulu öndər Atatürkün ideya mirasını Azərbaycan Respublikasının dövlət idarəetmə doktrinasında funksional dəyərə çevirirdi. Bu mənada Atatürkün ideyaları Heydər Əliyevin siyasi diskursunda həm simvolik, həm də strukturlaşdırılmış siyasi prinsip kimi çıxış edirdi. Əgər Atatürk milli suverenliyin qorunmasını, sekulyar və demokratik institutların təşəkkülünü milli dirçəlişin başlıca şərti kimi müəyyənləşdirmişdisə, Heydər Əliyev bu modernizm modelini postsovet geosiyasi labirintində, xüsusilə Qafqazın mürəkkəb etnokonfessional palitrasında yəni təəcəssüm etdirdi. Onun siyasi strategiyası əslində Atatürk modelinin lokal kontekstdə adaptasiyası və realılıqla uzlaşdırılması idi.

Heydər Əliyevin liderliyi ilə Azərbaycan nəinki formal müstəqilliyini bərpa etdi, həm də siyasi identitetini konstitusional legitimliklə birləşdirərək milli kimliyini rekonstruksiya etdi. Ulu öndər beynəlxalq münasibətlər sisteminə Azərbaycanın mövqeyini gücləndirərək onu səmərəli tərəfdaşlıq subyektinə çevirməyə nail oldu. Bu isə artıq siyasi bacarıqdan çox, strateji düşüncənin və dərin geosiyasi intuisiyanın göstəricisi demək idi. Mustafa Kamal Atatürk və Heydər Əliyev dövlət quruculuğunu həm strukturlaşmış idarəetmə sistemi kimi, həm də milli iradənin siyasi-estetik ifadəsi, ictimai şüurun təkamül mərhələsi kimi qəbul edirdilər. Onlar üçün dövlət tarixi yaddaşın, kollektiv etikanın və gələcək vizyonun cəmləşdiyi ali ideya konstruksiyası idi. Bu baxımdan, hər iki

liderin irsi bir-birini tamamlayan paralel sivilizasiya modelləridir. Biri Türkiyədə sekulyar modernizmin əsasını qoymuş, digəri isə Azərbaycanda postsovet məkanının siyasi renessansını reallaşdırmışdı. Onların düşüncə sistemlərində milli dövlət həm rəsonal idarəetmənin predmeti, həm də ideoloji-mədəni dirçəlişin fundamental platformasıdır.

2001-ci ildə Bakıda təsis olunmuş Atatürk Mərkəzi Heydər Əliyevin Atatürkə münasibətinin intellektual və strateji təzahürü idi. Mərkəz həm də kollektiv tarixi yaddaşın institusional simvolu, ortaq kimliyin epistemologiya platforması və türk sivilizasiyasının ideoloji rekonstruksiyası üçün yaradılmış elmi-mədəni məkandır. Heydər Əliyev bu mərkəzin açılışında səsləndirdiyi fikirlərlə Atatürkün ideyalarını dinamik şəkildə inkişaf etdirilməli olan siyasi və fəlsəfi sistem kimi təqdim edirdi: "Atatürkün həyatını, fəaliyyətini daim öyrənmək lazımdır. Bizdəki Atatürk Mərkəzi bu işləri görəcəkdir. Atatürkün indiyə qədər Azərbaycanla əlaqədar dediyi sözləri, gördüyü işləri, nəməlum qalan cəhətləri aşkara çıxaracaqdır... Atatürkün ideyalarını yaymaq, təbliğ etmək və xalqımıza çatdırmaq, həm də bu ideyalardan faydalanmaq, istifadə etmək sahəsində çox işlər görmüşəm. Bu, bir siyasi xadim, lider və Prezident kimi mənim fəaliyyətimdə çox böyük yer tutur". Heydər Əliyevin türk dünyası ilə bağlı konsepsiyası geosiyasi realizmə əsaslanaraq, inteqrasiya proseslərinə strukturlaşdırılmış yanaşmanı əhatə edirdi. Ulu öndər pantürkizmi ideoloji spekulyasiyadan çıxararaq onu iqtisadi rəsonalizm və siyasi funksionalılıqla birləşdirən pragmatik model irəli sürmüşdü. Türkdillli dövlət başçılarının Zirvə görüşlərinin təşkili və bu konfransların institusional çərçivəyə salınması Heydər Əliyevin bu istiqamətdəki strateji məqsədyönlüliyünün bariz nümunəsi idi. Bu görüşlərdə imzalanan sənədlər - "İstanbul Bəyannaməsi", "Bakı Bəyannaməsi", "Naxçıvan Bəyannaməsi" sadəcə protokol xarakterli sənədlər deyil, həm də hüquqi-siyasi normativ baza formalaşdıraraq türk birliyinin beynəlxalq hüquq sistemində inteqrasiyasına xidmət etmişdi. Bu sənədlər regional güc balansının yenidən formalaşdırılmasında və türk coğrafiyasının vahid enerji, nəqliyyat və təhlükəsizlik arxitekturasının təşəkkülündə fundamental rol oynamışdır. Heydər Əliyevin bu yanaşması öz mahiyyətinə həm də mədəni-fəlsəfi yaxınlaşmanın strateji mühərrikinə çevrilmişdi.

Heydər Əliyev siyasi fəlsəfəsi Prezident İlham Əliyevin liderliyində yeni tarixi mərhələyə qədəm qoymuşdur. Prezident İlham Əliyev xüsusilə enerji təhlükəsizliyi, transregional nəqliyyat dəhlizləri, rəqəmsal transformasiya və humanitar sahələrdə ortaq strateji platformalar quraraq Türk Dövlətləri Təşkilatını strukturlaşdırılmış güc mərkəzi kimi təqdim edir. 2021-ci ilin noyabrında İlham Əliyevin "Türk Dünyasının Ali Ordeni" ilə təltif olunması Azərbaycanın artıq türk dünyası kontekstində mərkəzi geosiyasi aktora çevrildiyinin simvolik və institusional təsdiqidir. Bu təltif həm də Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasi fəlsəfəsinin aktual olaraq yaşadığını, onun ideyalarının müasir regional və qlobal şərtlər daxilində effektiv tətbiq olunduğunu göstərir.

Tacir SADIQOV,
"Respublika".